

KORNIS GYULA ÚJABB MUNKÁI

VIVERE NECESSE EST, philosophari non est necesse: ezzel a megfejtelt mondással lehetne jellemezni napjaink közvéleményét a filozófia fontosságát illetően. Hatolhat-e számbavehető távolságra az elvszerűen látó bölcs szava oly korban, mikor az életközelség, a „dinamikus látásmód“, a dolgok irracionális és „exisztenciális“ szemlélete válik egyre inkább tudományos jelzővé? Mikor egyre erősödő támadások érik a történeti egyházakat s az így felszabaduló vallásos érdeklődés „misztikus tudományok“ furcsa képleteiben próbál kielégülést találni? Nagyon is megérthető, hogy zavaros, önellentmondások logikai terhe alatt küzködő átmeneti korunk szereti elkerülni a logikus és elvszerű látás fórumait és megvonja érdeklődését a filozófiától. A mai ember szereti beásni magát egyetlen szempont békaperspektívájába s aki másképp lát, azt menthetlenül ellenségének tekinti. Átmeneti korunk átlagemberére történeti átokként nehezedik az a lelki defektus, hogy képtelen éppen a gondolkodásbeli „átmenetek“ realitását felismerni.

De ha ez a korszerű rövidlátás minden épkezláb „modern“ gondolkodású átlagemberre szinte kötelező is, éppen azoknak, akik a történet kerekét hol előbbre, hol hátrább mozdítják, t. i. a politikusoknak, nem lenne szabad megfedkezniük arról a történeti szempontból is nagyon fontos körülményről, hogy minden filozófus kezében két igen fontos ütőkártya van: a pszichológia és a pedagógia. Az emberismeret és a nevelés az a két lépcső, melyen át a filozófus az elvek elefántcsonttornyából a valóság földszintjére ereszkedhetik, vagy tisztultabb atmoszféráért ismét felemelkedhetik. Emberismeret nélkül lehetetlen a sikeres napipolitika és nevelés nélkül elképzelhetetlen minden komoly politikai célja: a jövő építése.

Ha végigtekintünk Kornis Gyula tudományos munkásságának újabb útjelzőin, „Az államférfi“ óta megjelent köteteken, lehetetlen el nem ismernünk, hogy a filozófus mondanivalójának valóban lehet reális és praktikus súlya is. Az a következetesség, mellyel Kornis egy filozófiai világkép alapján előbb a lélektan, majd a neveléstudomány területén biztos léptekkel előrehatolt, eljuttatta a realitásoknak oly mélyreható megismeréséhez, hogy ennek birtokában minden ítéletének hibaforrása a minimumra csökkent. A jövő filozófiatörténetének feladata lesz e nagy út minden állomását szemügyre venni, a jelenben csak hozzávetőleg jelölhetjük meg azokat a pólusokat,

melyek köré e gondolatrendszer a szemünk előtt kikristályosodni látszik. „Az ember természete“ és „az ember nevelése“ az a két fókuszpont, melynek gyűjtőtávolságába Kornis gondolkodása a problémákat bevonni látszik. Kornisnak e felfogása ellenkezik ugyan néhány divatos történet- és kultúrfilozófiai tanítással, melyek a történet és kultúra reális súlypontját áthelyezik materialisztikus vagy misztikus tényezőkre (mint pl. Marx vagy Spengler), de már sem kétséges, hogy az idő melyik felfogás felett fog hamarabb eljágni. Egészen minimális józanság elég annak belátásához, hogy eleve reménytelen vállalkozás az embert, a humánomot kiszorítani a filozófiai gondolkodás előteréből: hisz még akik önmagukat áltatva a „humanizmus“ ellen küzdenek, még ezek a gondolkodók sem kívánnak egyebet, mint „új típusú“ embereket, akik nem hódolnak a humanizmusnak. Ez pedig nem más, mint egy Újabb humanizmus.

Kornis valóban a reális problémák gyökeréig tud hatolni, mikor filozófiájának e kiérlelt alaptételét egy percre sem téveszti szem elől. Ahogy „A lelki élet“ nagyobb távlatából közelebb hozta, „kinagyította“ „Az államférfi“ alakját, úgy nagyít ki e politikai csoportképéből további portrékat újabb munkáiban: Apponyiét és Pázmányét.¹ A filozófus alkotása ezzel a magyar történetírás közvetlen közelébe kerül, bátran kiteve a történeti realitást ismerni tartozó történészek kritikájának. Kornis „Apponyi“-ja módszerét tekintve a Spranger-féle szellemtudományos lélektan közeli rokona: hogy mit tartunk értékesnek és mit nem, az dönti el lelki hovátartozandóságunkat. E szempontból Kornis adatai, melyeket Apponyi minden megnyilatkozásának egészéből merít, mindenütt pontosan fedik lélektani következtetéseit. Ha tehát a történészek módosítani kívánják valaha az ő általa festett portrét, ezt csak akkor tehetik, ha döntő fontosságú újabb adatokat tudnak felfedezni. Nem véletlen, hogy Kornis éppen „Apponyi világnézetét“ adta címül munkájának, jóllehet ez Apponyinak úgyszólván egész lelki életét jellemezni tudja: mert Apponyi valóban az embereknek és politikusoknak ahhoz a típusához tartozott, akiknek „világnézetük van“. Nem abban az értelemben, hogy egységes képen tudta látni az életet és a világot, hiszen ilyen világnézete minden gondolkodó embernek van. Még csak nem is abban az értelemben, hogy a katolikus vallás igazságaiban mélységesen, élményszerűen hitt, mint minden hívő a vallásában. De „világnézete volt“ abban a lélektani értelemben, hogy világnézetét tudatosan, programmszerűen állandóan lelki szemei előtt tartotta s minden cselekedetét ezen az ideális eszményrendszeren át előre mérlegelte. Apponyi életének minden emberi erénye és politikai hibája ebből az extrém idealizmusból fakad: a modern tipológia jól ismeri az idealistákat, akik az emberi természet végelessége folytán eszményeik miatt a valóságtól elidegenedni kényszerülnek. Hogy Kornis e pontban Apponyi egyéniségének valóban leglényegét látta meg, annak bizonyítéka, hogy e mozzanattal a nagy magyar államférfi minden lelki megnyilvánulása összhangban áll. Nem véletlen, hogy Apponyi a zenéért rajong s nem — mondjuk — a festészetéit. Érthető, hogy Beethoven, Liszt, de még inkább Wagner

¹ Apponyi világnézete, 1935 és Pázmány személyisége, 1935.

a kedvelt muzsikusa s még véletlenül sem Bach, Mozart vagy Rossini. Természetes, hogy üres óráiban éppen filozófiával foglalkozik, hogy a közjogi-katonai kérdés érdeklő s nem látja előre a világháború fenyegető rémét, hogy lenyűgöző emberi nagysága ellenére sem tudta népét biztosabb jövő felé irányítani. „Mint az elvek embere, egyenest föl-felé tört az eszményhez, szinte csúcsvíves architektonikus rendszerben gondolkodott és űzte a politikát: gótikus államférfi volt. Magasbatörő eszményeivel és elveivel tiszteletet, sőt áhítatot ébresztett, az ideálok boltozatainak titokzatos magasságaiba ragadta a lelket, de lényegében mégis hidegen hagyta, cselekvésre sugalmazó erő nem áradt ki belőle.“

Más lelki tájak tűnnek fel „Pázmány személyiségének“ háttérében. Bár az alaptónus, a „katolikus értéktudat“ itt is ugyanaz, Pázmány nem „ábrándos filozófus“, hanem az aktivisztikus barokk sajátos képviselője: „szervező hatalmi típus, eszköze lélekformálás műveltség által“. Lelki habitusában ritka harmóniában, de páratlan politikai jelentőséggel olvad egybe a küzdenitűdás a békeszeretettel, az agitáció a megértéssel, a bátorság a koncentráltsággal, az önérzet a szerénységgel. Ha meggondoljuk, hogy a politika feladata a reális élet formálása s hogy e reális élet nem kizáróan küzdelem, sem nem csupán béke stb., akkor Pázmány lelki alkata valóban a legszerencsésebb politikai Ötvözetnek minősíthető. Nála nincs „az elmélet és gyakorlat között sikongó diszharmónia“: eszményei politikai, egyház- és kultúrpolitikai s nem utolsó sorban irodalmi tettekké, alkotásokká válnak. Pompásan igazolva látszik itt Kornis „Államférfi. ‘-ának alapbeállítottsága: hogy t. i. a politikai lélek egy sajátos, különleges lelki ötvözet s hogy nem minden nagy ember kiváló politikus is egyúttal s megfordítva. Kornis e két portréjában a nemzeti kegyelettel teljes összhangban tudja igazolni nagy művének azt a részletét, ahol Apponyit — Eötvössel együtt — a „gyengeakarátú politikusok“ közé sorolja: „erkölcsi nagysága felülmúlja politikai nagyságát“. Viszont Pázmány „robosztus lelkében a lelki primátus az akaraté“: s a jó politikusnak nyilván az erős akarat legnélkülözhetetlenebb alaptulajdonsága. Kornis éles szemére vall, hogy Pázmány „vulkanikus lelkialkata“, állandó aktivitása mögött is meg tudja látni azt a tragikus árnyékot, mely „Zrínyitől Széchenyiig“ minden nagy magyar önismerő mögött végzetesen meghúzódik. De míg Pázmánynál e tragikus vonás a magyarság történeti hivatásának eredendő tragikumából, létének elkerülhetetlen antinómiáiból fakad, Apponyi alakját saját lelkialkata predesztinálta arra, hogy a magyar történet tragikus hőségé legyen: „az igazság végső diadalában hívő világnézete a megváltó szenvedésnek történeti szerepére különösen alkalmassá avatta“. Éppen a túlságosan idealisztikus-formalisztikus gondolkodás volt az oka, hogy „mikor európai mértékkel mérve is Apponyi és Andrassy a legmagasabb történetfilozófiai és államelméleti színvonalat képviselték, ugyanakkor fényes elméjük minden fáradozása ellenére is a nemzet ezeréves történetének legmélyebb pontjára süllyedt.“ Mert minden történetfilozófia és államelmélet hibája az, hogy a történet nem filozófia és az állam nem elmélet. Kornis nem késik megvonni a párhuzamot:

„a történet Tisza lényeglátó reálpolitikájának adott igazat. Apponyi a nemzetnek eszményeket kitűző filozófusa, de nem gyakorlati államférfia volt.“

A tipológiai párhuzamok megvonása egyébként is Kornis lélekábrázolásának egyik legerősebb oldala s gyakran ér el ezzel művészi plaszticitást. Mintha egy képtárban sokáig elmélyedve állván egy portré előtt, továbbindulunk s egy futó pillantást vetünk a szomszédos képekre is, úgy villan fel Kornis tanulmányainak végén is egy-egy újabb arc: Pázmány mellett Richelieu és Bossuet, Apponyi mellett Széchenyi, Kossuth és Tisza. Sajnálattal nélkülözzük ezt a betetőzést Petőfi pesszimizmusának jellemzésében.¹ Az érzelmi, erkölcsi, történetfilozófiai és metafizikai pesszimizmus hatalmas eszmetörténeti távlatából Petőfi örökmozgó lelke hol kinőni, hol meg abban elveszni látszik. Igaz, hogy Kornis célja csupán Petőfi pesszimizmusának, e lelki részletnek ábrázolása s a pesszimizmus Petőfinek csak perifériális, néha éppenséggel csak utánzótt és megjátszott megnyilvánulása volt, vagy mint Kornis maga állapítja meg kiindulásában: „nem a pesszimizista Petőfi az igazi Petőfi: velejében nagy eszményhívó optimista“, így szerzőnk eleve elhárítja a töredékesség vádját. De a még így leszűkített szempontú vizsgálat is vezet egyetemes érdekességű eredményre. „A németek legelvontabb filozófusának, Hegelnek... alapeszméi maradék nélkül megtalálhatók Petőfinek, e legszemléletesebb magyar költőnek történetfilozófiai elmékedéseiben, csakhogy poétikus ruhába öltöztetve. Hegel szerint az állam ‚az öntudatossá vált erkölcsi szubsztancia‘, Petőfi szerint ‚a tiszta erkölcs‘ megvalósulása.“ „A monarchia emberei — idézi Kornis — gátolni akarják a világszellem fejlődését, haladását s ez istentagadás. Én ellenben hiszem, hogy fokonyként fejlődik a világszellem ...“ Petőfinek e hegelianizmusa annyira szembeszökő, hogy nem lehet véletlen találkozás. Ennek feltárása Kornis munkájának irodalomtörténeti szempontból is jelentőséget ad. Valószínű, hogy ez eszmei kapcsolat reális genezisést is ki fogja tudni mutatni a filológia, mégpedig nyilván a Hegel—Jung-Deutschland—Erdélyi János vonalon.

Kornis eddig említett újabb munkái a filozófus egyik ütőkártyáját, a pszichológiát „játsszák ki“. Többi művei a másikat, a pedagógiát juttatják érvényre. S amint a portrék fő módszertani erőssége az értékelméleti alapú látásmód volt, úgy ez utóbbi tanulmányoknak² is főerőssége, hogy biztos és kíméletlenségig tiszta értékfelfogásból fakadnak. Kornis kultúrpolitikai tanulmányaiban végső fokon mindig azzal nyeri meg olvasóját, hogy az értékeket nem cseréli fel és nem helyettesíti be egymással, mint ezt — sajnos — oly sok kultúrpolitikus teszi: nála a gazdasági érték éppúgy az őt megillető helyet kapja meg, mint ahogy a szellemi javakat sem becsüli túl, a nacionalizmust éppúgy szóhoz juttatja, mint a humanizmust, a történeti látásmódnak éppúgy biztos megszólaltatója, mint az értékelméletinek és így tovább. Mindez csak úgy lehetséges, hogy egy mélyen megalapozott és átélt

¹ Kornis Gyula: Petőfi pesszimizmusa. Budapesti Szemle 1936.

² Kornis Gyula: A kultúra válsága, Budapest, 1934. — Kornis Gyula: Egyetem és politika, Budapesti Szemle, 1936. stb.

filozófiai értékskálán méri le a dolgokat s így aki nem akar vele egyet-érteni, annak egy éppoly jól megalapozott értékskálát kellene Kornissal szembeszegeznie: ez pedig napjainkban igen ritka jelenség. Kornis nem esik sem a kultúrmonizmus fennkölt, sem a politikai monizmus kevésbé fennkölt rövidlátásába. Iskolapéldája e tisztult látásmódnak az 1936 május 12-én elmondott rektori beszéd: Egyetem és politika. „Az új tudománypolitika — úgymond —, amelynek eszménye a régít leromboló scientia militans, támadja a magát „előfeltevésmentesnek hívő tudományt, kimutatva, hogy mennyi szubjektív és objektív előfeltétele van minden tudománynak... Azonban figyelmen kívül hagyja, hogy ha vannak is a tudománynak előfeltételei, ez a gondolat nincsen ellentétben a tudomány „tárgyilagosságával. Mert a tudomány éppen a maga előfeltételeit is tudatos vizsgálat tárgyává teszi, folyton bírálja, érvényfokát próbára teszi és ebben különbözik a közönséges dogmatikus ismerettől... Éppen ebben különbözik az igazságkereső tudomány, amely a maga előfeltételeiről tudatos akar lenni, a dogmatikus politikától, amely a maga politikai szempontjait rendszerint kritikai vizsgálat nélkül, ösztönszerűen abszolút érvényű kiindulópontnak tartja... A tudományt képviselő egyetem a szabad vita helye, ahol egyedül az észnek kell itélnie, a politika ellenben az igazságot hatalmi szóval akarja eldönteni, legyen ez a diktátor parancsszava, vagy a parlamenti többség követelménye.“ Kornisnak e hajszálfinom analízise rokonságban van a nagy német kultúrfilozófusnak, Eduard Sprangernek a felfogásával, aki szintén helytelennek tartja, hogy „a tudás hatalom“ régi jelszavát — kritikátlan értéktévesztéssel — manapság sok helyütt megfordítják s úgy vélik, hogy „ahol a hatalom, ott a tudás“.

Persze csalódik, aki a ma annyira szokásos naiv szimplifikálással azt várja, hogy Kornis csak azért ismeri fel a politikai irányban elfogult tudománypolitikai dogmatizmus hibáit, hogy rögtön beleessék az ellentett előjelű, a liberális-demokratikus dogmatizmus csapdájába. Nemzetünk történetének mélypontjain szinte szimptomatikus az a szimpleksz „vagy-vagy“ szemlélet, melynek halálos szorításában „két pogány közt egy hazáért“ nőnek tragikus hőské a sui generis magyarság szellemóriásai, Zrínyi Miklós nyomdokain... Kornis túlságosan jól ismeri mind a politikai gondolkodás lélektanát, mind pedig annak egyetemes és magyar történetét, semhogy beleessék a vezércikkírók és „törtető politikusok“ oly dúsan tenyésző helyi-érdekű és távlatmentes dogmatizmusába. Nemcsak meggyőző, de szinte lenyűgöz az az objektív és hidegen metsző éleslátás, mellyel Kornis a politikai színpad kulisszatologatóit jellemzi. „Mi tehát — úgymond — a törtető politikus ismertetőjegye? Egyéni becsvágy komoly tehetség híján, ideál nélkül.“ „Átlagemberek, akik a tömeg ösztöneit és szenvedélyeit szolgálják, önálló eszméket, melyek ezekkel a szenvedélyekkel szembenállnak, nem mernek termelni és felvetni. Egyéni érdekük, hogy a politika felszínén maradjanak, mert nem lévén Önsúlyuk és saját komoly eredeti foglalkozásuk, melyből megélhetnének, továbbra is politizálniuk kell: nem a politikának van rájuk szüksége, hanem nekik van szükségük a politikára, mert ebből tudnak

csak megélni. Politikusok pedig csak úgy maradhatnak, ha a tömeg ösztöneinek irányában dolgoznak: a saját érdekük azonosul a tömeg érdekeivel.¹ Lehet, hogy Kornis e képet a francia forradalom alapján rajzolta ki, az is lehet, hogy a császárkori Róma végnapjairól mintázta, de az sem lehetetlen, hogy egy ma is létező ország élő figuráit adja át benne a halhatatlanságnak. Bárhogy legyen, a kérdés nyitva áll a public discussion számára: cáfolja meg, aki tudja.

Nyilvánvaló, hogy Kornis kultúrpolitikai gondolkodásának prima és ultima ratiója nemzetpedagógiai természetű: minden nemzet virágzásának tengelye az „értékes ember“. Téved, aki azt hiszi, hogy e felfogás túlságosan szofokratikus, vagy a nagy tömegekről megfedelkedő, tudós osztályönzés diktálta koncepció. Éppúgy nem az, mint ahogy a Széchenyi-féle „kiművelt emberfő“ sem volt az. Elméletben nyilván nem az, mert „értékesnek lenni“ többek közt annyit is jelent, mint meg nem feledkezni embertársaink érdekeiről. De a gyakorlat is igazolja Kornist. Mert mit ér a tömeg egy oly politikussal, aida a tömeg érdekeit szívében és szájában hordozza, de nem rendelkezik azokkal az emberi értékekkel, melyek révén szolgálatot is tehetne e tömegnek? Kornis gyökeréig hatol a nemzetek ez élet-halál problémájának és megragadja azon a ponton, ahol még nem ágaznak el az aktuális politikai koncepciók egymásnak ellenszegülő válfajai. Mert az végeredményben, a probléma lényegének szempontjából, teljesen mindegy, hogy vannak népek, melyek egyetlen értékes emberre építenek, és vannak ismét mások, amelyek több értékes ember vezetésében jobban bíznak: ez végeredményben az illető népek természetétől és sajátos izlésétől függ. Nem szabad ebben a kérdésben olcsó, de elharmarkodott ítéletet mondanunk. Mert a parlamenti rendszer hívei joggal érvelnek azzal, hogy kétszáz ember között több értékes ember akadhat, mint „egy“ között; de a diktatúra hívei éppily jogosan hivatkoznak arra, hogy éppen lezúllott korokban sokkal nagyobb az esély arra, hogy egyetlen nagyértékű ember találkozzék egy országban, semmint kétszáz. Ezen a felületes fokon a probléma eldönthetetlen, legalább is azok számára, akiknek elsősorban az objektív igazság a fontos. Előítélet nélküli ténynek kell elfogadnunk azt, hogy vannak népek, melyek szeretik a tekintélyelvet, és vannak, melyek nem szeretik. S aztán követnünk kell Kornist, aki — filozófiai módszerrel — a „dolgok végső előfeltevéseit“ kutatja s így talál rá e különböző koncepciók közös előfeltevésére, az értékes embernek végeredményben kultúrpolitikai problémájára.

Nem érdektelen e koncepció egy reális teherpróbáját szemügyre vennünk: Kornisnak a szellemi munka válságának leküzdésére tett parlamenti javaslatát.² Ha egyrészt a kiművelt emberfők a nemzet létérdeke, másrészt viszont épp a kiművelt emberfők, a diplomás emberek túl nagy száma okoz egyre nagyobb gondot a nemzetnek: fenntartható-e továbbra is Kornis Gyula fennebb vázolt kultúrpolitikai koncepciója, mely teljes összhangban áll Széchenyi elgondolásával? Szinte izgalmas végigkísérnünk azt az utat, melyen szerzőnk

¹ Komis Gyula: Az államférfi, 1933 I. kötet 18. és 26. lap.

² A kultúra válsága. 3—41. lap.

e logikai Scylla és Charybdisz között az igazság partjára küzdi magát. A problémának van szerinte egy nemzetközi része, mely egyelőre leküzdhetetlen: a középosztály válsága, mellyel mindenütt bizonyosfokú szellemi munkanélküliség jár együtt. De túl ezen van a problémának egy speciálisan magyar része, melynek tehát „megoldását nem várhatjuk a világválság enyhülésétől“. „Az az expanzív művelődéspolitikai, amely egészen jóhiszeműen az utolsó félszázadban a középiskolák rohamos szaporításában élte ki magát s boldog-boldogtalant szellemi habitusára való tekintet nélkül bocsátott be a középiskolák kapuján és eresztett ki mélyen leszállított érettségi bizonyítvánnyal, most termi meg férges gyümölcsseit“. Ekkor kezdődött meg az a folyamat, mely a trianoni béke óta még megdöbbentőbb méreteket öltött: hogy az iskolát nem a műveltség megszerzésére, hanem elsősorban a társadalmi érvényesülésre való eszköznek tekintik a legszélesebb rétegek is. Naivitás lenne azt hinnünk, hogy az iskolák előzőnlésének természetes oka van: megszorodott a szellemi érdeklődésű ifjak száma. Ez esetben valóban az lenne az egyetlen méltó kultúrpolitikai feladat, hogy szaporítsuk az iskolák számát. De az ok — sajnos — nem ez. Aki érintkezik, mint Kornis is, az ifjúsággal, napról-napra kénytelen tapasztalni, hogy az oktatás nívója egyre jobban csökken: minél többen kerülnek ki a középiskolákból, annál kevesebb az a szellemi poggyász, melyet egy-egy ifjú onnan az egyetemre magával hoz. Ha arra gondolunk, hogy mit jelentett egy érettségi ez előtt harminc esztendővel, vagy mit jelent ma is pl. Franciaországban: torkunkon akad a kultúrfölény mindig készen álló jel-szava. E folyamat természetesen áterjed az egyetemre is. „Az egyetemeken — úgymond Kornis — a statisztika szerint mindjárt az első vizsgákon 30—35% bukik meg.“ (Gondoljuk meg, hogy ezeket az ifjakat az érettségi bizonyítvány „főiskolai tanulmányokra érett“-nek deklarálta!) „Közismert tapasztalat, hogy nincsen olyan ifjú, aki nem végzi el az egyetemet s nem szerez oklevelet, ha szívós, ha sokszor nekirugaszkodik a vizsgálatoknak. A tanár szíve helyén sincsen számológép: pusztán humanitásból, sokszor jobb lelkiismerete ellenére, a harmadik-negyedik próbálkozásnál végre átereszteti a jelöltet. Az egyetemekről, főiskolákról évenként kikerülő 2800—3000 főnyi ifjúság felének úgyszólván karitatív diplomája van. Nem a legfelháborítóbb igazságtalanság-e, hogy az, aki ma pusztán szóanalomból ily karitatív diplomát szerez, holnap már összeköttetései útján állásba kerül, ellenben annak, aki kitűnően végezte az egyetemet, tehetsége évekig parlagon hever, sőt megfelelő szellemi munkakör hiányában, fokozatosan elkallódik?“ Ez az antiszelektív folyamat matematikai szabályszerűséggel, lavinaszerűen növekszik: a „karitatív diplomával“ ellátott tanárok már gyengébb nevelésben részesítik tanítványaikat, akikből ismét egyetemi hallgatók lesznek és akik még karitatívabb diplomát kapnak... Et sic tendit ad nullám.

Magát az egyetemet is alapjaiban támadja meg ez a kóros folyamat. Hol vagyunk ma már attól, hogy az „egyetem a tudomány megszentelt csarnoka“ legyen? Egyre inkább diplomagyárrá kényszerül átalakulni, ahol a többséget csak az oklevél megszerzéséig érdekli a „tudó-

mány“. Hányan, de hányan tesznek évente hamis esküt a rektor kezébe a neodoktorok közül: akik megszerzik a doktori címet, anélkül hogy a doktori jelleget valaha is megközelítenék? Rossz nyelvek szerint azért szakítottak a régi szokással s nem írják többé kutyabőrre a doktori diplomákat, mert a kutyák szaporodása már régóta nem tud lépést tartani a doktorok számának egyre impozánsabb emelkedésével... Egyetlen gyógyszer csak ez antiszelekcióval szembeszegezett leg-szigorúbb szelekció lehet. Kornis — híven kultúrfilozófiai alapmeg-
győződéséhez — határozottan a szelekció mellett foglal állást, javaslata „az értékesek védelme az értéktelenek eilen“. E szelekciónak a közép-iskolában kell megtörténnie: az érettségizetteknek csak a jobbik fele léphesse át az egyetem kapuit, mely legyen zárva a rosszabbik, a buk-dácsoló másik fél előtt. E szigorú szelekció „riasztó hatással lenne lefelé a középiskolai tanulókra, illetőleg ezek szüleire, akiket nem gyermekeik tehetsége, hanem pusztán a magasabb társadalmi pozíció elérésének vágya hajt kóros aszcendizmussal a középiskolák felé.“ A túlságosan liberális-demokratikus kultúrpolitikai felfogás ellen-
értvét is rögtön megcáfolja Kornis: igaz, hogy a szigorú középiskolai szelekció — emberek vagyunk — néha arra érdemeseket is elzárhat az egyetemi oktatástól, de „vájjon nincs-e szükségünk az élet egyéb köreiből is okos, tehetséges emberekre?... Bárki igen kiváló és a nemzet életében nagyjelentőségű személyiséggé fejlődhetik az egyetemi oklevél pecsétje híján is.“ Ha viszont az egyetemek megszabadulnának „az oda nem való, tehetségtelen, szellemileg selejtes elemektől“, több remény nyílna arra, hogy végre „a szellemi elit lesz a vezető társadalmi réteg ebben az országban“.

Itt tűnik ki, hogy a kultúrpolitikának hatalmas politikai jelentősége is van, hisz a nemzet életére nézve semmiképpen sem lehet közöm-bös, hogy a vezetés és igazgatás értékes vagy selejtes elemek kezébe van-e letéve. A kvantitás és a minőség küzdelmében a filozófus Kornis habozás nélkül az utóbbi pártjára áll. Úgy hisszük, hogy ebben minden-
kinek egyet kell vele értenie. Ma, Istenbe vetett bizalmunkon kívül, nem lehet más reménységünk, mint bízni egy értékesebb ember-gárda felnevelődésében és megtenni mindent, kíméletlen politikai következetességgel, ami e nagy nemzetnevelődést előmozdíthatja. E feladat túlmutat a napi politikán, de mégis egyben reális napi-politika is, hisz e nevet csak az a politika érdemli meg, mely túlmutat a „hic et nunc“-on.

A filozófia művelésének az a sajátosan magyar módja, mely a legelvontabb elvekről szólva sem válik légbemjáróvá s viszont a leg-reálisabb problémákat vizsgálva is állandó kapcsolatban tud maradni a legalapvetőbb elvekkel is: ez Kornis munkásságának élő jelentősége.